

مطالعه تطبیقی نقوش تزئینی محراب مسجد جامع ارومیه با نقوش تزئینی وابسته به معماری ساسانی

بهزاد آهنگری

(کارشناسی ارشد پژوهش هنر، Ahangari.graphic@gmail.com)

چکیده

محراب مسجد جامع ارومیه از جمله محراب‌های گچبری شده دوره ایلخانی است که دارای نقوش تزئینی زیادی بوده که علاوه بر نمایش ویژگی‌های هنر گچبری عصر ایلخانی تأثیرات دوران قبل از خود یعنی سلجوقی و دوران قبل از اسلام به ویژه دوره ساسانی هم در آن دیده می‌شود. هدف از این پژوهش شناخت آرایه‌های تزئینی متأثر از نقوش تزئینی وابسته به معماری ساسانی موجود در محراب مسجد جامع ارومیه می‌باشد. در پژوهش پیشرو از روش توصیفی-تحلیلی با رویکردی تطبیقی استفاده شده است که با استفاده از این روش نقوش تزئینی محراب مسجد جامع ارومیه در مقایسه با نقوش تزئینی وابسته به معماری دوران ساسانی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این پژوهش از روش ترکیبی (میدانی و کتابخانه‌ای) در جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است و ابزار گردآوری اطلاعات نیز شامل شناسه‌برداری و عکس‌برداری است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد نقوش گیاهی موجود در گچبری‌های دوره ساسانی در محراب مسجد جامع ارومیه به شکل اسلیمی و ختایی درآمده و نقوش هندسی بکار رفته در این محراب شکل پیچیده‌تر نقوش هندسی عصر ساسانی را به نمایش می‌گذارد. برخی طرح‌ها نیز با کمترین تغییر نسبت به عصر ساسانی در نقوش تزئینی محراب دیده می‌شود، از جمله: طرح قاشقی یا قاشق‌تراش موجود در راس ستون‌نماهای محراب و گل چندپر که در قسمت‌های مختلف محراب کار شده است.

واژگان کلیدی

گچبری، محراب مسجد جامع ارومیه، نقوش تزئینی، بناهای ساسانی

۱- مقدمه

مسجد جامع ارومیه در مرکز شهر قرار دارد که در ادوار مختلف ساخته و تکمیل گشته که شبستان گنبد دار آن قدیمی‌ترین بخش آن را تشکیل می‌دهد. این شبستان در دوران سلجوقیان ساخته شده است و محراب گچی آن نیز که در دوره ایلخانی به تاریخ ۶۷۶ هـ.ق بنا شده، در این قسمت قرار دارد. مهارت فنی بکار رفته در گچبری این محراب بی‌نظیر بوده و طرح‌های آن مفصل‌تر و پیچیده‌تر از نمونه‌های دوره قبل از خود یعنی دوره سلجوقی است. این محراب دارای ویژگی‌های خاص دوره ایلخانی، از جمله: ابعاد بزرگ محراب، ریزه‌کاری و پیچیدگی بسیار در تزئینات می‌باشد. در نقوش تزئینی محراب تأثیرات دوران قبل از خود به‌ویژه عصر ساسانی را می‌توان در برخی نقوش مشاهده کرد که از جمله آن‌ها، به‌کارگیری گل چند پر، استفاده از نقوش گیاهی متنوع (اسلیمی و ختایی)، طرح قاشقی یا قاشق‌تراش و نقوش هندسی پیچیده که انواع ساده آن‌ها را می‌توان در گچبری‌های دوران ساسانی مشاهده کرد، اشاره کرد.

هدف از این پژوهش شناخت آرایه‌های تزئینی متأثر از نقوش تزئینی وابسته به معماری ساسانی موجود در محراب مسجد جامع ارومیه می‌باشد و سعی می‌شود به این سؤالات که تأثیرات نقوش تزئینی وابسته به معماری دوره ساسانی بر محراب مسجد جامع ارومیه مربوط به کدام‌یک از نقوش تزئینی موجود در محراب می‌باشد؟ و آیا نقوش تزئینی استفاده‌شده در محراب عیناً هم‌شکل نقوش تزئینی وابسته به معماری عصر ساسانی می‌باشند یا تغییراتی در شکل ظاهری آن‌ها صورت گرفته است؟، پاسخ داده شود.